

УДК 339.13.017(656)

Аліна Стукало

СПЕЦИФІКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розкриті особливості правового регулювання ринку транспортних послуг в Україні в умовах глобалізації. Визначені поняття «транспортна політика», «ринок транспортних послуг», «транспортні послуги» у господарсько-правовому контексті. Розглянуті правові основи транспортної політики Євросоюзу.

Ключові слова: ринок транспортних послуг, правове регулювання, транспортна політика, глобалізація.

Раскрыты особенности правового регулирования рынка транспортных услуг в Украине в условиях глобализации. Определены понятия «транспортная политика», «рынок транспортных услуг», «транспортные услуги» в хозяйственно-правовом контексте. Рассмотрены правовые основы транспортной политики Евросоюза.

Ключевые слова: рынок транспортных услуг, правовое регулирование, транспортная политика, глобализация.

The peculiarities of legal regulation of the transport market in Ukraine in the context of globalization. The concept of «transport policy», «market of transport services», «Transportation» in the economic and legal context. Considered legal basis of the EU transport policy.

Keywords: transportation services market, legal regulation, transport policy, globalization.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток світового ринку транспортних послуг пов'язаний із посиленням процесів глобалізації та інтеграції у світовій економіці. В умовах глобалізації економіки світовий ринок транспортних послуг розвивається більш динамічно, ніж інші сегменти світового ринку, що пов'язано з прискореним ростом сфери транспортних послуг у більшості країн світу, а також процесами лібералізації, розширенням відкритості національних економік, зростанням інтенсивності потоків інвестицій. Правове регулювання ринку транспортних послуг є одним із ключових питань ефективного функціонування транспортної галузі в умовах глобалізації.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання правового регулювання ринку транспортних послуг, визначення національної транспортної політики, а також визначення міжнародних транспортних коридорів розглядалися багатьма вченими-правознавцями, такими як В. І. Новикова, Д. В. Задихайло, І. В. Мілейко, О. І. Бідей, О. І. Ющик, В. А. Юсупов та ін.

© Стукало А. В., 2014

Метою даної статті є дослідження специфіки правового регулювання ринку транспортних послуг в Україні в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історичний досвід багатьох високорозвинених країн світу свідчить про те, що саме завдяки розбудові шляхів сполучень вони виходили з економічної кризи. Це пояснюється тим, що будівництво шляхів залучає велику кількість робочих місць, необхідних для ліквідації безробіття, яке є одним з найтяжчих наслідків економічної кризи. Цим шляхом пройшли у 30-х роках минулого століття Німеччина та США. У світовій економіці існує аксіома: чим більшою є щільність шляхів сполучення на території держави, тим вищим є рівень її економічного розвитку. Як приклад, майже рівна за площею Франція має у 14,5 рази більше транспортних шляхів, ніж Україна, що впливає на рівень розвитку цієї держави. Україна вирізняється з-поміж інших країн тим, що значна кількість її міст перебуває на традиційних транспортно-комунікаційних маршрутах євразійського континенту. Держава має досить високий коефіцієнт транзитивності (транспортної привабливості), однак цей показник є потенційним і може бути реалізованим лише у серйозній конкурентній боротьбі з іншими державами-транзитниками. Цілеспрямоване врахування закономірностей, пов'язаних з активним розвитком суспільного життя на торгово-транспортних маршрутах, сприятиме Україні у досягненні нового рівня розвитку на шляху реалізації своїх головних пріоритетів, серед яких і сфера євроатлантичної інтеграції [1].

Транспорт відіграє важливу роль в економіці кожної держави, зокрема України, опосередковуючи процес товарообміну як усередині країни, так і за її межами. Транспортна система має бути здатною стабільно задовольняти економічні, соціальні та екологічні інтереси суспільства. Сучасні тенденції розвитку світової економіки в умовах глобалізації характеризуються постійним розширенням господарських зв'язків, тому пріоритетним напрямом у політиці розвинених країн стали інтеграційні процеси, які передбачають створення умов для вільного пересування товарів, послуг, капіталів, робочої сили. Це зумовлює постійне зростання транснаціональних потоків і міжнародного транзиту вантажів.

Однією з основних ознак світового розвитку економіки є розширення процесів глобалізації, які характеризуються посиленням взаємозалежності різних сфер і процесів світової економіки, наслідком чого є створення єдиного ринку товарів, послуг, робочої сили і знань. Глобалізація ринку приводить до зростання обсягів руху товарів і, як наслідок, вантажних потоків як у внутрішньому, так і в міжнародному сполученні. У таких умовах постає важливе питання регулювання правового забезпечення транспортних послуг.

В умовах глобалізації та реформування економіки України потрібна виважена державна транспортна політика, яка враховувала б особливості галузі та її роль у процесах економічних і соціальних перетворень. Особливу увагу слід приділити створенню нової моделі взаємодії ринкових механізмів і державного регулювання, яка б забезпечила функціонування транспортної системи в цілому. Найактуальнішими завданнями у сфері державного регулювання транспортної системи є:

- визначення основних цілей і завдань національної транспортної політики;
- подальший розвиток національної мережі міжнародних транспортних коридорів;
- кодифікація та гармонізація транспортного законодавства України.

Важливим у цьому аспекті є визначення поняття «транспортна політика» та її місця в системі правової та економічної політики. Так, ст. 9 і 10 ГК України

передбачають основні форми та напрями державної економічної політики. На сьогодні важливим є закріплення основ державної економічної політики на рівні кодифікованого нормативного акта, а також подальшого формування та вдосконалення правового забезпечення економічної політики України. У контексті господарсько-правового забезпечення відносин між державою та суб'єктами господарювання великого значення набуває визначення економічної політики держави, зокрема її транспортної політики. Енциклопедичне визначення транспортної політики таке: «транспортна політика – це діяльність держави і відповідних галузевих інститутів, спрямована на забезпечення галузей економіки та населення країни перевезеннями» [2]. Проте Д. Прейгер зауважує, що таке визначення є неповним «оскільки стосується лише внутрішніх перевезень, тобто не враховує можливість і доцільність реалізації транзитного потенціалу країни» [3]. При цьому науковець дає власне визначення транспортної політики, яку він трактує як діяльність органів влади, спрямовану на повне задоволення потреб населення, галузей економіки та підприємств у перевезеннях, на реалізацію власного транзитного потенціалу при економічно обґрунтованих тарифах із додержанням екологічних вимог і міжнародних зобов'язань держави у сфері розвитку транспортних комунікацій. Отже, транспортна політика – це діяльність не тільки державних органів влади, а й інших суб'єктів права, які можуть надавати свої консультації з приводу її формування, проте не бути державними службовцями. На підставі аналізу різних визначень транспортної політики до основних цілей і завдань національної транспортної політики належать такі:

- 1) розвиток національного ринку транспортних послуг;
- 2) подальший розвиток транспортної галузі;
- 3) забезпечення участі держави у міжнародному товарообігу;
- 4) правове забезпечення розвитку транспортної системи України.

Однією з основних ознак національної транспортної політики є становлення та функціонування ринку транспортних послуг. Ринок транспортних послуг у господарсько-правовому контексті – це система відносин між перевізниками (експедиторами) та замовниками транспортних послуг, а також іншими учасниками та державою в особі уповноважених органів державної влади з приводу перевезення пасажирів і вантажів, як на національному, так і на міжнародному рівні. Транспортні послуги потрібно розглядати як сукупність послуг, пов'язаних із фізичним переміщенням у просторі пасажирів, багажу, вантажів, що поділяються на основні послуги – перевезення і транспортно-експедиційна діяльність, та на супутні послуги – зберігання, складування, пакування, зважування вантажів, фінансові, юридичні, митні та інші послуги. Для створення ефективної системи правового регулювання ринку транспортних послуг потрібно почати з формулювання та закріплення основних положень національної транспортної політики, а також на законодавчому рівні закріпити визначення основних понять «національна транспортна політика», «ринок транспортних послуг», «транспортні послуги» тощо.

На сьогодні Україна вступила в новий етап адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС, розпочавши переговорний процес з Європейським Союзом щодо укладання нової Угоди про вільну торгівлю з метою подальшого набуття права у безперешкодному пересуванні товарів, послуг, робочої сили та капіталів. Нині в розвитку ринку транспортних послуг задіяні усі 27 учасників

Співдружності, що є свідченням розгалуженої системи економічних відносин між Україною та Європейським Союзом.

Метою інтеграції української транспортної системи до ринку транспортних послуг країн ЄС є прагнення держави забезпечити розвиток експорту транспортних послуг, ефективніше використовувати транзитний потенціал, підвищувати конкурентоспроможність вітчизняного транспорту на міжнародному ринку транспортних послуг. Набуття Україною асоційованого членства у Європейському Союзі вимагає масштабного розвитку всіх елементів ринку транспортних послуг, поступової інтеграції його до європейського ринку послуг транспортної галузі.

В цих умовах варто розглянути правові основи спільної транспортної політики Євросоюзу. Європейська економічна інтеграція у сфері транспорту здійснюється на принципах міжнародного економічного права, що стосуються ринку транспортних послуг як однієї з галузей міжнародної економіки, а також шляхом запровадження спільної транспортної політики, яка відображає наднаціональний характер європейської інтеграції. Правовими засобами, що забезпечують здійснення спільної транспортної політики, виступають акти інститутів Євросоюзу та міжнародні договори, учасниками яких є держави-члени Євросоюзу і треті країни.

Транспортна політика відіграє важливу роль у зміцненні економічної та соціальної цілісності Євросоюзу. Зокрема, вона сприяє подоланню регіональної роз'єднаності й полегшує доступність острівних і периферійних регіонів. Транспортна політика також впливає на ринок зайнятості, оскільки заохочує інвестування транспортної інфраструктури й сприяє професійному росту працівників.

Спільна транспортна політика відіграє важливу роль у процесі залучення третіх країн до євроінтеграції, що відбувається на основі договірних відносин між ними та Євросоюзом. Поняття спільної транспортної політики не наводяться в установчому договорі, хоча ст. 90 ДФЕС передбачає, що «досягнення цілей Договорів стосовно [транспортної] сфери здійснюється в межах спільної транспортної політики» [4]. Під спільною транспортною політикою Євросоюзу варто розуміти комплекс дій на рівні Євросоюзу та його держав-членів з метою досягнення збалансованого, узгодженого регулювання відносин на європейському транспортному ринку.

Поняття «транспорт» відповідно до мети транспортної політики Євросоюзу використовується у двох значеннях. По-перше, як різновид підприємницької діяльності, що пов'язана з наданням послуг фізичним і юридичним особам щодо перевезень пасажирів та/або вантажів, а по-друге, як засіб транспорту, що належить громадянам і підприємствам на праві власності (або на умовах інших майнових прав), що використовується для перевезень в особистих цілях, без мети надання послуг третім особам [5]. У першому випадку йдеться про «професійний транспорт», в другому – про «власний транспорт». Метою транспортної політики Євросоюзу переважно є регулювання діяльності професійного транспорту, сутність якого полягає у наданні послуг транспортного характеру. Ця діяльність підпадає під дію принципів внутрішнього ринку, що гарантує свободу підприємницької діяльності фізичним і юридичним особам на всій території Євросоюзу, зокрема принципу свободи надання послуг. Формування та розвиток спільного транспортного ринку на всій території Євросоюзу, усунення обмежень цього ринку з боку окремих держав-членів є найважливішою складовою транспортної політики Євросоюзу.

ЗАГАЛЬНОТРАНСПОРТНІ ПРОБЛЕМИ

Мета спільної транспортної політики полягає у закладенні спільних правил, що застосовуються до міжнародного перевезення до території держав-членів чи з неї або транзиту через територію однієї чи більше з них (статті 90 – 100 ДФЄС). Ця мета також стосується закладення умов, за яких перевізники-нерезиденти можуть надавати послуги в межах держави-члена, і, нарешті, вона охоплює заходи з підвищення транспортної безпеки. Остаточною метою спільної транспортної політики є встановлення спільного ринку у сфері транспортних послуг.

Специфіка реалізації спільної транспортної політики Євросоюзу полягає в тісній взаємодії міжнародного права з правом Євросоюзу, яка охоплює, зокрема, участь держав-членів Євросоюзу в міжнародно-правових транспортних угодах.

Наднаціональний характер спільної транспортної політики історично зумовлений європейськими інтеграційними процесами і передбачає пріоритет правових актів Євросоюзу з питань спільної транспортної політики порівняно з актами внутрішнього права держав-членів; окремі норми права Євросоюзу мають пряму дію у внутрішніх правопорядках держав-членів.

Договір про функціонування Євросоюзу формально юридично визначив, що сфера транспорту належить до спільної компетенції держав-членів і Євросоюзу (ст. 4 ДФЄС). Стаття 95 ДФЄС встановлює компетенцію Євросоюзу у сфері транспортної політики і є, по суті, головною статтею розділу про транспорт [4]. Повноваження Євросоюзу достатньо широкі й визначають:

- загальні правила міждержавних транспортних перевезень;
- умови, за яких перевізники-нерезиденти вправі надавати транспортні послуги в державах-членах;
- заходи з підвищення безпеки на транспорті тощо.

Компетенція держав-членів у сфері транспорту обумовлена:

- по-перше, заборонаю будь-якої дискримінації у перевезеннях у межах Союзу, що відображається у застосуванні транспортними агентствами тарифів і різних умов при перевезеннях одного й того самого товару однаковими транспортними шляхами залежно від держави походження чи призначення товару (ст. 95 ДФЄС);
- по-друге, заборонаю застосування без санкції Комісії державою-членом щодо перевезень у межах Союзу тарифів та умов, що містять будь-який елемент підтримки або захисту в інтересах одного чи декількох визначених підприємств або галузей промисловості (ст. 96 ДФЄС).

Державам-членам дозволяється запроваджувати заходи допомоги транспортному сектору, якщо вони відповідають потребам координації транспортних перевезень чи є відшкодуванням за виконання певних зобов'язань, які підпадають під поняття державної служби (ст. 93 ДФЄС).

До спільної транспортної політики Євросоюзу включається правове регулювання таких видів транспорту: автомобільний; залізничний; внутрішньоводний; морський; повітряний; комбінований (поєднання різних видів транспорту в одному маршруті); змішаний (поєднання різних типів товарів за способом перевезення в одному маршруті).

Загальний обсяг вантажних перевезень, які здійснюються в рамках Євросоюзу, перерозподіляється між видами транспорту таким чином: 44% – автомобільний транспорт, 39% – короткі морські маршрути, 10% – залізничний транспорт, 3% – внутрішньоводний. Перевезення пасажирів у Євросоюзі здійснюється: 81% – автомобільним видом транспорту, 6% – залізничним, 8% – повітряним транспортом.

Договір про функціонування Євросоюзу (ст. 100) визначає різні умови правового регулювання автомобільного, залізничного та внутрішньоводного транспорту та виокремлює морський і повітряний види транспорту. Такий розподіл повноважень органів Євросоюзу залежно від видів транспорту пов'язаний із природою останніх. Автомобільний, залізничний та внутрішньоводний є «внутрішніми» видами транспорту Євросоюзу, а морський та повітряний – має міжнародно-правову природу.

Висновки та пропозиції. В умовах глобалізації національні інтереси України безпосередньо пов'язані з поступовою інтеграцією нашої держави в Євросоюз. Одним із найважливіших інструментів для реалізації цієї задачі є адаптація правової політики до вимог ЄС. Розглядаючи транспортну політику України та перспективи її розвитку, в першу чергу, потрібно забезпечити її інтеграцію до європейського ринку транспортних послуг. Вивчення досвіду держав-членів ЄС дасть можливість чітко сформулювати основні функції правового регулювання транспортної політики України в умовах її інтеграції та глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://vuzlib.com/content/view/2513/27/>
2. *Економічна енциклопедія*. У трьох томах: Т. 3. – К.: Академія, 2002. – 952 с.
3. *Прейгер Д.* Формування ЄСАТП: місце і роль України // *Економіка України*. – 2006. – № 3. – С. 64 – 74.
4. *Європейський Союз: консолідовані договори*. – К.: Port-Royal, 1999.
5. *Муравйов В. І.* Вступ до права Європейського Союзу: Підручник – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – 303 с.